

Füzéki István Emlékérem 2018

Dörnyei Sándor laudációja*

A könyvtáros hivatás lényegét, jellemzőit sokan sokféleképpen kísérelték meg definiálni. Egyik, már-már klasszikusnak mondható meghatározás szerint a könyvtárosság egyfajta megőrző és közvetítő tevékenység a jelenben a múlt értékei és a jövő lehetőségei között. Vagyis eszerint egyfajta értékőrző és -közvetítő hivatásról van szó, és egyaránt magába foglalja a szellemi és az erkölcsi világrend, az igazságosság, a méltányosság, a szabadság, a demokrácia értékeinek őrzését, sokszor roppant nehéz körülmények között is. Pályánk képviselői között szép számmal akadtak, akadnak olyanok, akiknek életútja ezt a fajta magasrendű erkölcsi helytállást példázza. Voltak közöttük, akik életüket áldozták meggyőződésükért, az erkölcsi értékek védelméért. Közéjük tartozott *Kelényi Béla Ottó*, a *Fővárosi Könyvtár* munkatársa, aki 1944 tragikus őszén a nyilasok elleni polgári ellenállásnak volt mártírja; közéjük tartozott *Füzéki István*, mai ünnepségünk névadója, akit 1956-ban a forradalom leverése során az oroszok meggyilkoltak.

És voltak, akik életüket nem, „csak” szabadságukat vagy munkahelyüket, állásukat veszítették el az értékek őrzése és meggyőződésük miatt. Utóbbiak közé tartozik *Dörnyei Sándor*.

A sajtótörténet és a magyar irodalom kutatójaként indult pályája 1957 áprilisában megtört, a forradalomban viselt szerepe miatt eltávolították az *Országos Széchényi Könyvtár*ból, és kényszerűségből lett orvosi könyvtáros és a szakterület tájékoztatásának meghatározó művelője. Vagyis a kényszerű pályamódosítás *Németh László*-i terminológiával „gályapadból laboratórium” lett és egy kiemelkedő szakkiblíográfusi pálya kezdetét jelentette, hiszen Dörnyei Sándor neve az orvosi, gyógyszerészeti bibliográfiában az idők során fogalomná vált.

Dörnyei Sándor 1926. november 4-én született Szarvason értelmiségi családban, édesapja ügyvéd volt. Középiskolai tanulmányait szülővárosa híres, 1802-ben alapított evangélikus gimnáziumában végezte. Alighanem első régi könyves élményei is diákkor-

* Elhangzott 2018. október 24-én az Országos Széchényi Könyvtárban a Füzéki István-emlékérem átadásakor, melyen Dörnyei Sándor egészségi állapota miatt személyesen nem tudott részt venni. Az emlékérmet keresztlányá, Borsa Zsófia vette át.

rához kötődnek, a gimnáziumnak csaknem 40 000 kötetes bibliotékája volt, és állományában több mint kétezer, 1801 előtti impresszumú nyomtatványt őriztek, melyek közül 460 RMK kötetet vehettek kézbe az érdeklődők. Érettségijét követően 1944-től a *Pázmány Péter Tudományegyetem* magyar–latin–görög szakos hallgatójaként folytatta tanulmányait és egyúttal tagja lett az *Eötvös Collegium*nak. A háborús időszak, majd a háború utáni baloldali fordulat alapvetően meghatározta, megnehezítette a collegium működését, a diktatúrára törő kommunisták az intézmény következetes ellehetetlenítésére törekedtek és 1950-re el is érték megszüntetését. Mindezen baljós előjelek ellenére mégis élt és hatott ezekben az években is az intézmény jelmondata: „*Szabadon szolgál a szellem!*” Mindenesetre az Eötvös Collegiumban eltöltött évek alapozták meg Dörnyei Sándor széles körű műveltségét, kritikai érzékét, tudományok iránti elkötelezettségét.

Első jelentősebb tudományos munkája 1948-ban *Az első magyar újságok politikai közleményei 1780-1805* című disszertációja volt, mellyel bölcsészdoktorátust szerzett. A következő évben magyar–latin szakos középiskolai tanári oklevéllel fejezte be egyetemi tanulmányait. Még ugyanebben az évben, 1949-ben az Országos Széchényi Könyvtár ösztöndíjas munkatársa lett, az akkoriban megindult, azonban hamarosan megszakadt sajtóbibliográfiai munkákban *Dezsényi Béla* munkatársaként vett részt és bekapcsolódott a magyar sajtótörténet tudományos igényű feltárására a *Magyar Irodalomtörténeti Társaság*on belül újonnan megalakult sajtótörténeti munkaközösség tevékenységébe. Pályafutása a nemzeti könyvtárban azonban csak rövid ideig tartott, 1950-ben ugyanis az *Országos Könyvtári Központ*ba került.

Az OKK *Hatósági és Szervezési Osztályán* legfontosabb feladata az államosított szerzetesrendek kalódó, pusztulásnak kitett bibliotékáinak mentése, biztonságba helyezése volt. A Könyvtári Központ akkori fiatal munkatársaival – *Borsa Gedeonnal*, *Wix Györgynével* (akkor még László Boriska néven), *Reményiné Vida Erzsébettel* – *Kőhalmi Béla* és *Fitz József* eszmei irányítása mellett végezte ezt a munkát. A biztonságba helyezett és központi raktárakban tárolt, majd a nagy könyvtárakba, mindenekelőtt az Országos Széchényi Könyvtárba eljuttatott könyvanyag válogatása során szerezte meg Dörnyei Sándor régi könyvekre vonatkozó kiemelkedő bibliográfiai ismereteit, amelyeket később könyvészeti munkáiban hasznosított.

Az Országos Könyvtári Központ 1952-ben megszűnt,

feladatait többek között a nemzeti könyvtár vette át, és a Központ munkatársai is többnyire az OSZK-ba kerültek. Dörnyei tehát újra a Széchényi Könyvtárban találta magát, a *Gyarapítási Osztály*, később a *Főigazgatói Titkárság* munkatársaként tevékenykedett, és amikor 1955-ben kényszerű szünetelés után újraindult a szakma folyóirata, a *Magyar Könyvszemle*, annak lett technikai szerkesztője.

A forradalom 1956 őszi kirobbanását viszonylag hosszú erjedés előzte meg. Az értelmiség egyre kritikusabban lépett fel és mindez a könyvtárügyben is éreztette hatását: sokasodtak a kritikai hangok és mind bátrabban fejezték ki szakmai alapon nyugvó véleményüket a könyvtárosok is. A *Magyar Dolgozók Pártja* a második öt éves terv koncepciójának széles körű, ma azt mondanánk, társadalmi megvitatását határozta el. A különböző intézmények munkahelyi aktívái, értekezletei elemezték az elképzelést, az Országos Széchényi Könyvtár 1956. május 14-én tárgyalta a tervet. Az elhangzott véleményeket Dörnyei Sándor foglalta össze és publikálta *A Könyvtáros* hasábjain. Az állásfoglalás nyíltan kritizálta az MDP elképzelését. Sérelmezte az írás, hogy a terv meglehetősen mostohán bánik a könyvtárüggyel, az irányelvek mindössze egy mondatban utalnak a megoldandó feladatokra. A szakma véleménye szerint a könyvtárügy sokkal fontosabb, mert kulturális hatása mélyebb és tartósabb, mint a mozié vagy a színházé; jelentősége közvetlenül összemérhető az iskolaüggyel, és fejlesztése elengedhetetlen a közművelődés és a tudományok fejlődése szempontjából. A könyvtárügy mostoha sorsán belül külön sérelmezte az állásfoglalás a Széchényi Könyvtár gondjainak mellőzését, és a nemzeti könyvtár álláspontját összefoglaló Dörnyei kifejtette, hogy a könyvtár vezetősége beadványban forduljon az illetékes szervekhez, miszerint az OSZK megfelelő új épületének kérdését vegyék fel a második öt éves terv megoldandó feladatai közé.

A forradalom alatt, 1956. október 30-án az Országos Széchényi Könyvtárban megalakult a *bibliotéka Ideiglenes Nemzeti Bizottsága*. A könyvtárban tartott titkos választáson a grémium egyik tagjaként Dörnyei Sándor szintén bizalmat kapott a kollégáktól. A testület bejelentette, hogy addig működik, amíg demokratikusan megválasztják a végleges Nemzeti Bizottságot. Ez november 3-án megtörtént. Még október végén az Ideiglenes Nemzeti Bizottság tervet készített a magyar könyvtárügy átszervezéséről, valamint elhatározta, hogy összegyűjti a forradalom dokumentációját, és kérte mindazokat, akik részt vettek a történésekben, juttassák el a könyvtárba az

eseményeket tanúsító forrásokat vagy visszaemlékezésüket. A Bizottság ezeken túl a bibliotéka állományának és épületének megvédésére fegyveres őrseget szervezett. „*A legnehezebb napokban, a november 4-i szovjet orvtámadás idején Dörnyei Sándor és Fazekas László 'tartotta a frontot'. Jelentős részben az ő érdemük, hogy legnagyobb kincseink (pl. a corvinák) hiánytalanul és épségben megmaradtak*” – olvasható egy memoárban, Török Bálint írásában.

A következő évben, 1957. április 6-án az Ideiglenes Nemzeti Bizottság több tagját, *Belia Györgyöt*, Dörnyei Sándort, *Takács Józsefet*, Török Bálintot és *Vészi Jánost* elbocsátották a nemzeti könyvtár állományából. Dörnyei Sándort a munkanélküliség fenyegette. Szellemi alkalmi munkákból próbált megélni, illetve rövid ideig 1958-ban a *Képzőművészeti Főiskola* könyvtárában kapott munkát. Ugyanabban az évben azután sikerült elhelyezkednie az *Orvostudományi Dokumentációs Központnál* bibliográfusként.

Az évek során számos orvosi és orvostörténeti, illetve gyógyszerészeti bibliográfia közreadása fűződik nevéhez. Bibliográfusi működése mellett ezekben az években bontakozott ki orvostörténeti munkássága, cikkei, tanulmányai különböző folyóiratokban, leginkább az *Orvosi Hetilap* és az *Orvostörténeti Közlemények* hasábjain láttak napvilágot.

1965-ben újabb pályamódosítás történt Dörnyei Sándor életében, októbertől az *Országos Gyógyászati Intézet* munkatársa lett és az intézmény dokumentációs kiadványának, a *Gyógyászati és Gyógyászterápiás Dokumentációs Szemlének* a szerkesztését végezte.

1986-ban nyugállományba vonult, ugyanakkor munkásságának régi-új korszaka kezdődött. Attól az évtől fogva az Országos Széchényi Könyvtár *Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztőségének* megbízott munkatársa lett. Az igazság persze az, hogy teljesen soha nem szűnt meg kapcsolata a nemzeti könyvtárral. *Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának* új, átdolgozott kiadására az előmunkálatok már az 1950-es években megkezdődtek Borsa Gedeon, az egykori OKK-s kolléga vezetésével. A megindult munkálatokba Dörnyei Sándor is bekapcsolódott.

Az RMNY csoport egyéb bibliográfiák megjelentetését is végezte, ezekben a munkákban Dörnyei Sándor szintén részt vett. Egyrészt elkezdődött *Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára III.* kötetéhez a kiegészítések, pótlások közreadása. Szervesen kapcsolódott hozzá a folytatás, a XVIII. században kiadott külföldi hungarikumok könyvészete. A magyar nemzeti bibliográfia retrospektív ciklusa a bibliográfiák megjelenése után több ezer tétellel gyarapodott.

Az 1990-es években és az új évezredben láttak napvilágot alapvető orvostörténeti munkái, mint a *Régi magyar orvosdoktori értekezések* három kötete és a *Peregrinálók* című összeállítás. Az új évezred első éveiben két alapvető gyógyszerészettörténeti bibliográfiát is közreadott. Rendszeresen publikált orvos- és gyógyszerészettörténeti közleményeket is. Tanulmányai, forrásközlései közül kiemelkedik a hazai orvostörténet-írás két nagy személyisége, *Gyóry Tibor* és *Magyary-Kossa Gyula* egymással folytatott levelezésének megjelentetése 2008-ban. Az orvostörténész közösség is méltányolta munkásságát, 2016. május 4-én vette át az *Orvosi Hetilap Markusovszky Lajosról* elnevezett díját a lapban az előző évben publikált *A korabeli sajtó Semmelweis betegségről és haláláról* című tanulmányáért. 2016-ban még egy elismerés érte: a *Magyar Orvostörténelmi Társaság* tiszteletbeli tagja címet tanúsító oklevelét kapta meg az orvostörténelem és a gyógyszerészettörténeti kutatásokhoz nélkülözhetetlen bibliográfiáért.

Munkásságát a kulturális kormányzat is elismerte, 2006. augusztus 20-án vette át a *Széchényi Ferencdíjat*, a közgyűjteményi dolgozók legmagasabb állami elismerését. Az Országos Széchényi Könyvtár is méltányolta több évtizedes kiemelkedő szakmai tevékenységét. 2014 óta az intézmény által adományozott kitüntető *Bibliothecarius emeritus* cím tulajdonosa. Születése 90. évfordulója alkalmából munkatársai, barátai emlékkönyvet jelentettek meg tiszteletére. Dörnyei Sándor kiemelkedő tudományos tevékenysége példamutató helytállással párosul, ezért méltó kitüntettetje ebben az évben a Füzéki-emlékéremnek. Az Isten éltesse még sokáig!

Pogány György